

LIBER II.

Gaudentii contra superiorem librum responsio diluitur.

I. ACCEPI, Gaudenti, responsionem tuam : si tamen responsio ista dicenda est, quam mihi propterea referre voluisti, ne, si tacuisses, diceremus te esse convictum. Sed non hoc est respondere, quod est non tacere. Nam si hoc est, respondisti plane : sed id eo, ut etiam hi, qui de te aliquid possent sperare, noverint te non invenisse quid respondere deberes, et tamen respondisse ne taceres. Itaque cum caveres ne victus dicereris, fecisti ut ostendereris. Ad quod ostendendum tua ipsa scripta sufficiunt, si ab intelligentibus legantur, et meis diligenti examine comparentur. Ut autem scriptis aliis hoc doceam, quo etiam ingeniis tardioribus satisfiat, aliquanto prolixior disputatio necessaria est : quam quidem aggrediar, si opus fuerit, Dominusque voluerit.

II. Nunc interim, quoniam vos potius esse catholicos testimonio beati Cypriani affirmare conatus es : attende paululum quam Ecclesiam dixerit ille catholicam, cum ejus defenderet unitatem. « Ecclesia, inquit, Domini luce perfusa, per totum orbem radios suos porrigit : unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter rivos latius expandit : unum tamen caput est, et origo una et una mater, foecunditatis successibus copiosa. » Quid igitur et vos ipsos fallitis, et alios fallere mendaciis impudentibus vultis? Si hujus martyris testimonio vestra est Ecclesia catholica,

ostendite illam per orbem totum radios suos porrigere, ostendite illam per universam terram ramos suos copia ubertatis extendere. Hinc enim et græco vocabulo Catholica nominatur. Quod enim græce *ὅλον* dicitur, latine totum vel universum interpretatur. Per totum ergo sive secundum totum est κατ' ὅλον, unde Catholica nuncupatur. Si hoc nosti, quare te nosse dissimulas? Si autem ignoras, quare non priusquam loqueris, quod nescis, eos qui norunt, interrogas? Quod si displicet tibi, non græcam sed aliquam linguam inveni, qua doceas κατ' ὅλον, non per totum, sive secundum totum, vel secundum universum significare : et recede a testimonio Cypriani. Ille namque contra te loquitur, qui vides quid dicat. Per orbem totum dicit, et per universam terram porrigi, extendique Catholicam, græco ejus nomini ac definitioni consentiens. Tu aliud tenere, sentire, dicere reperiris, et dum Cypriano teste inniteris, Cypriano teste mentiris.

III. Ab hac ergo vera germanaque Catholica, quæ Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigit, ramos suos per universam terram copia ubertatis extendit, quæ causa vobis fuerit exeundi, cum interrogamini, nihil justum invenitis : prorsus ab hac Ecclesia exitum vestrum nulla purgatione probabilis excusationis abluitis. Quid enim dicitis, nisi : « Necessitas compulit, ut justi relinqueremus injustos? » Respondet vobis Scriptura divina : « Filius malus ipse se justum dicit; exitum vero » suum non abluit¹. Exitum, inquit, suum, » utique illum, de quo dicit Apostolus Joannes : « Ex nobis exierunt², » omnino non abluit, non defendit, non excusat, non purgat. Ad justos enim non pertinet in Ecclesia catholica, nisi malos, quos corrigere vel damnare non possunt, patientissime tolerare; nec propter zizania, de Dominico agro,

¹ 1 ROV. XXIV, JUXTA LXX. — ² 1 JOAN. II, 19.

nec propter paleam, de Dominica area, nec propter vasa inhonorata, de Dominica domo, nec propter pisces malos, de Dominicis retibus ante tempus exire; ne frustra exitum suum conentur abluere. Has evangelicas sententias si voveris in alium sensum qualibet argumentatione convertere, eidem beato Cypriano, cujus testimonium adhibes, contradicis, sicut in nostra Collatione fecistis. Nam hæc de ista quæstione supra dicti martyris verba sunt, in epistola quam scripsit ad Maximum et socios confessionis ejus. « Etsi videntur, inquit, in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra, ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. Nobis tantummodo laborandum est, ut frumentum esse possimus: ut cum cœperit frumentum Dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro et labore capiamus. Apostolus in Epistola sua dicit: « In domo » autem magna non solum vasa sunt aurea et argentea, » sed et lignea, et fictilia; et quædam quidem honorata, » quædam vero inhonorata¹. » Nos operam demus, et quantum possumus laboremus, ut vas aureum vel argenteum simus. Cæterum fictilia vasa confringere soli Domino concessum est, cui et virga ferrea data est². Esse non potest major domino suo servus: ne quisquam sibi, quod soli Filio Pater tribuit, vindicari: ut se putet, aut ad aream ventilandam et purgandam³, palam ferre jam posse, aut a frumento universa zizania humano iudicio separare. Superba est ista obstinatio et sacrilega præsumptio, quam sibi furor pravus assumit: et dum sibi semper quidam plus quam mitis justitia deposcit, assumunt, de Ecclesia pereunt; et dum se insolenter extollunt, ipso suo tumore cæcati, veritatis lumen amittunt. »

IV. Nempe nunc saltem vides, adversus sanctum Cy-

¹ 2 Tim. ii, 20. — ² Psal. ii, 9. — ³ Matth. xiii, 12.

prianum vos in nostra Collatione clamasse, eique contentionibus restitisse, quibus asserebatis agrum Christi, de quo ait: « Ager est hic mundus¹, » non esse Ecclesiam, sed mundum præter Ecclesiam, ut ea quæ cernerentur, posset habere zizania? Nam in Ecclesia dicebatis manifesta zizania esse non posse. Quoties hinc testimonium Cypriani posuimus, et nec aperte illi resistere ausi estis, nec tamen consentire voluistis? nempe nunc saltem expergisceris, audis, advertis: « quia etsi videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides, aut charitas nostra; ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. » Quare ergo vos ab unitate hujus Ecclesiæ nefario schismate disceditis, et hæretica præsumptione in eadem discissione persistitis? Ecce tibi Cyprianus, consenti illi, aut responde illi. Vides quemadmodum his verbis quibus dicit esse in Ecclesia cernique zizania, nec tamen ab illa propterea debere discedere, delet omnes tuorum scriptorum calumnias? Quibus etiam in tanta abrupta progressus es, et te more vestro præcipitati, ut diceres, etiam nescientes qui peccaverunt de universo mundo, peccatis alienis potuisse perire Christianos: quia scilicet legitur in sanctis Scripturis, unum de anathemate fuisse furatum et pro isto peccato alienum populum nescientem fuisse punitum²: ignorans illas mortalium corporum poenas, hoc est, mortuorum mortes, ad utilem terrorem populo valuisse; non tamen eisdem mortuis ad aliquod detrimentum futuræ vitæ, aliena peccata, præsertim quæ nescierunt, aliquid obfuisse. Ita-ne ut hoc diceres? ita-ne ut peccatis alienis etiam incognitis, perire Deo quemquam, credere et dicere auderes, nec saltem ipsos timuisti collegas tuos, qui te in nostra Collatione reticente, et fortasse cum hoc

¹ Matth. xiii, 38. — ² Josué. vii, 1.

jam sentires non audente, tantis disceptationum lateribus pugnauerunt, pisces malos in Dominicis retibus a piscatoribus ignorari, ne videlicet perirent eorum contagione, si scirent? Nonne tibi venit in mentem, de palea Dominicæ areæ, id est, Ecclesiæ, usque ad tempus ventilationis in una permixtione toleranda disputantibus¹, cum Emeritus urgeretur negasse illum atque dixisse: « Non legis aream. » Qui cum et a suis secretius admoneretur, et a nobis apertius commemorantibus ex Evangelio, « Dominum esse venturum ferentem ventilabrum in manu sua², qui mundabit aream suam, et frumentum recondet in horreo, paleam vero comburet igni inextinguibili, continuo correxisse oblivionis errorem, quo negaverat scriptum; nec tamen hæreticam vel schismaticam convertisse perversitatem, qua negabat malos a bonis debere pro unitate Ecclesiæ sustineri: continuoque dixisse, quod nomine paleæ, mali significarentur occulti, ut hic causæ vestræ præcipua diligentia servaretis, quod ignorati mali commaculare bonorum neminem possent. Ecce partis vestræ patronus egregius perdidit, te adversante, labores suos. Ille quippe ut custodiat bonorum salutem, prorsus in Ecclesia malos permanentes a bonis perhibet ignorari, ne perdant eos si fuerint cogniti et tolerati: tu autem etiam ignoratorum malorum contagio bonos perire dixisti. Neque timuisti tam multos ab initio vestros latentes flagitiosos, facinorosos atque impios, qui profecto secundum tuam sententiam, te atque omnes tuos, vobis nescientibus, perdidit. Sed nunc quoque nullo pavore tremuisti, ne forte quispiam vestrum te nesciente peccaret, et te, dum ista loqueris, perderet. An forte dum cognitis tuis factis perisse te intelligis, propter hoc alienis incognitis perire non metuis?

¹ Forte disputantibus nobis. — ² Matth. III, 12.

V. Quid tibi optem nisi ut te nobis liceat invenire, ne libeat te perire? Quid enim spei remanebit, non solum nobis qui Domino Christo, Prophetis, Apostolis, sanctoque Cypriano consentimus, etiam cognitos malos, si eos nec corrigere possumus, nec punire, pro unitatis vinculo sustinendos; verumetiam vobis, quibus ante tempus messis, ventilationis, et littoris, placet a malis separatio corporalis: si opinio tua vera est: « Qua putas et suis peccatis quemque perire qui facit, et alienis qui utrum facta sint nescit? » Si enim hoc ita est, profecto et majores vestri, qui se, sicut putatis, a cognitis malis separaverunt, de incognitis perierunt. Non solum autem tibi, qui cum dicis alienis criminibus perire hominem, sive illa scientem, sive nescientem, nullum procul dubio remanere pateris innocentem; sed etiam ipsi Emerito, qui longe tolerabilius sentiens, in communione sacramentorum alienis peccatis tantummodo cognitis homines innectit, ab incognitis solvit, multo veriore venerabilis Cyprianus voce respondit, simu crescenti a non perire frumenta, zizaniis extra Ecclesiam sed in Ecclesia constitutis, nec occultis atque incognitis, sed plane notis ac perspicuis. Puto enim quod non in carne, sed in ipsa mente cæcatur, qui contendit atere quod cernitur. Cum autem monet beatissimus ille, ne propter zizania quæ in ea sunt, ab Ecclesia recedatur; non monet propter illa quæ occultantur, sed propter illa potius quæ cernuntur. Ipsa enim sunt, quæ possunt perturbare cernentes, nisi eos faciat sapientia patientes. Nam quomodo propter occulta nos non debere recedere disceremus, quæ omnino esse nescimus? « Et si videntur, inquit, in Ecclesia esse zizania. Videntur, ait, non suspicionatione creduntur. » Et ne quisquam putaret ita dictum: « Videntur esse, » tanquam non essent, sed esse viderentur: verbis consequentibus, quid dixerit, aperit:

« Non tamen impediri, inquit, aut debet, fides, aut charitas nostra; ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus? Non ait, suspicamur, putamus, credimus, opinamur; sed, « cernimus; » Ea quippe etiam illi non operta credebant, sed aperta cernebant, qui dixerunt patri-familias: « Vis imus, et colligimus ea? » de quibus dictum erat: « Cum crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. Quibus respondit, » Non; forte, dum vultis colligere zizania, simul eradicetis » et triticum. Et, Sinite utraque crescere usque ad messem¹. » Et tamen tu dicis (ubi quid aliud quam Domino contradicis)? « Sola per mundum crevisse zizania, et toto pene mundo diminuta perisse frumenta: » cum ad aliquas gentes nondum Ecclesia crescendo pervenerit. Necesse est autem ut perveniat, et prædicetur Evangelium in universo mundo, et tunc veniat finis. Quod futurum esse Dominus sine ulla ambiguitate prædixit.

VI. Vides Ecclesiam testimonio Cypriani, et a toto catholice dictam, et non esse sine manifestis malis, propter quos tamen admonet non relinquendam. In ea sunt boni, per se ipsos multi: in comparatione autem Zizaniorum vel paleæ, profecto pauci. Non enim præter illam, sed in ea agitur, quod ipse Dominus dicit: « Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum². » Sed ibi est et populus ubique diffusus, cui dicitur: « Qui per severaverit usque in finem, hic salvus erit³. » Qui autem habeant fidem tanquam granum sinapis, qua montes etiam transferantur, rarissimi omnino sunt⁴. De tali enim fide Dominus dicebat: « Putas veniet Filius hominis, » et inveniet fidem in terra⁵? » non de apostasia totius orbis, sicut tu perversissime intelligis.

¹ Matth. XIII, 28. — ² Id. XXIV, 12. — ³ Id. X, 22. — ⁴ Id. XVII, 19. — ⁵ Luc. XVIII, 8.

VII. « Porro de baptismo, quem non putas esse nisi in Ecclesia, et ideo nos arguis, quod ex hæresibus venientes, si jam baptizati sunt, iterum non esse baptizandos censemus: » sufficit, quod respondere minime potuisti, quomodo damnatus baptizare potuerit Felicianus, foris a vestra Ecclesia constitutus: quem frustra ponere voluisti inter eos quibus dilationem dedistis. Lege Bagaitanam vestri concilii sententiam, in qua scilicet post multa acerbissima quæ in illos dicta sunt, et longe graviora quam in Cæcilianum, quando eum majores vestri absentem innocentemque damnarunt; ita subjecta est eorum manifesta et indubitata damnatio: « Famosi ergo criminis reos Victorianum Carcabianensem, Martianum Sullectinum, Beianum Baianensem, Salvium Ausaphensem, Theodorum Usulensem, Donatum Sabratensem, Miggenem Elephantariensem, Prætextatum Assuritanum, Salvium Membresitanum, Valerium Melzitanum, Felicianum Mustitanum, et Martialem Pertusensem, qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta fæculentia glutivaverunt: sed et clericos aliquando Ecclesiæ Carthaginis, qui dum facinori intersunt, illicito incestui lenocinium præbuerunt; Dei præsentis arbitrio, universalis concilii ore veridico damnatos esse cognoscite. » Et deinde incipit cæteris dilatio prorogari his verbis: « Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. » Jam de his quod dicendum fuit, et in prioribus ad te datis litteris meis satis dictum est. Cui loco te prorsus respondere non potuisse, quisquis legerit, et parumper advertent, dubitare non poterit.

VIII. Frustra itaque tibi videtur, « Agrippini et Cypriani concilia in hac quæstione esse sectanda: » cum vos

ea neglexeritis, quando extra vestram communionem baptizatos a damnatis, contra quos de basilicis excludendos litigabatis, sine ulla repetitione baptismatis suscepistis. De sententia vero Cypriani, vel collegarum ejus, quibus tunc placuit, venientes ab hæreticis baptizare oportere, longum est ut pro merito disputem. Sed istam tu mihi, si potes, brevem solve quæstionem. Quando rebaptizabat Cyprianus ab hæreticis venientes, Ecclesiæ Carthagenensis episcopus, tunc Ecclesiæ Romanæ Stephanus episcopus in eodem baptismo, quem foris acceperant, suscipiebat hæreticos; et ambo hæc diversa facientes, in unitate catholica permanebant. Dic mihi, utrum illo tempore Ecclesia, quando secundum vos, omnium criminum reos sine baptismo recipiebat per Stephanum et ejus innumerabiles toto orbe collegas, qui ejusdem sententiæ participes erant malorum contagione, perierat, annon perierat? Neque enim istos malos poteris dicere occultos: quamvis tu asseras nocere ac mortificare et occultos. Quisquis igitur homicida, vel etiã parricida, adulter, incestator, idololatra, codicum denique sanctorum non timidus traditor, sed ut traderentur crudelis tortor, et violentus extortor, et jussu vel manu extremus incensor, apud hæreticos baptizatus, ad Stephanum et ejus socios venit, secundum vos sine baptismo exceptus est. Cernis igitur omnia hominum crimina, si verum est quod de baptismo sentitis, tunc in Ecclesia sine baptismo congregata? Responde utrum his criminibus in eadem unitate maculatus fuerit Cyprianus, responde utrum Ecclesia perierit, an non perierit. Elige quod putaveris. Si jam tunc perierat, Donatum quæ peperit? Si autem tot in eam sine baptismo aggregatis, perire non potuit, responde quæso, ut ab ea se, tanquam malorum communionem devitans, pars Donati separaret, quæ dementia persuasit?

IX. Absit autem, ut quoniam beatissimus Cyprianus de baptismo aliter sensit, quam veritas et antea consuetudine et postea perspecta diligentius ratione monstravit, propterea quisquam nostrum, qui hoc quod ille non sapimus, ei se audeat anteponere. Cætera enim multa et magna ejus merita, et animus præcipua charitate plenissimus, per quem cum collegis diversa sentientibus pacatissimus mansit, et in unitate Ecclesiæ passio gloriosa, satis ostenderunt eum fuisse sarmentum in Christi radice fructuosum, quod Pater etiã ab ista reprehensione purgaret, ut fructum posset afferre majorem. Sic enim ait ipse Jesus: « Sarmentum quod in me dat fructum, purgat » illud Pater meus, ut majorem fructum afferat¹. » Ostendens etiã in ipsis fructuosis, agricolam qui est in cœlis, aliquid invenire quod purget. Quis enim nostrum Petro apostolo comparari potest, quamvis nunquam gentes judaizare coegerimus, quod ille faciebat, quando non recte ingrediebatur ad veritatem Evangelii²? Unde a suo posteriore apostolo Paulo, salubri admonitione correctus, utilius posteris humilitatis præbuit exemplum, quam si nihil in illo existeret corrigendum.

X. In hac ergo Ecclesia constituti, quæ malorum sive occultorum, sive etiã manifestorum, nec potuit, nec poterit perire contagio, nullas de quibuslibet hominibus calumnias formidamus. Si enim mali sunt, procul dubio eos aut ignorant boni, aut suis judiciis manifestatos ecclesiasticis legibus damnant: aut etiã si noverunt eos, et non apud se accusatos, neque convictos, damnare non possunt, pro Ecclesiæ pace non solum irreprehensibiliter, verumetiam laudabiliter tolerant; nec se propter pisces malos ruptis Dominicis retibus ante tempus littoris damnabiliter separant. Si enim hoc facere velint, excep-

¹ Joan. xv, 2. — ² Galat. ii, 11.

tis divinarum Scripturarum innumerabilibus testimoniis, quibus ne faciant prohibentur, retinet eos certe quem testem adhibuisti, beatissimus Cyprianus, clamans atque contestans¹: « Quia et si videntur in Ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut charitas nostra; ut quoniam zizania esse in Ecclesia cernimus, ipsi de Ecclesia recedamus. » Non solum verbo, verumetiam exemplo suo nos admonens, qui collegas suos, fundos insidiosis fraudibus rapientes², usuris multiplicantibus foenus augentes, quorum avaritiam, non leve aliquod vitium, sed esse idololatriam, secundum Apostolum intellexit, pro unitatis vinculo pertulit tales³, nec eorum contagio factus est talis: discessit ab eis dissimilitudine morum, non divisione sacramentorum: et immundum non tetigit; sed a factis eorum abhorrendo, non seorsum populos colligendo. Vos autem dum carnaliter sapitis, quod dictum est per Isaïam prophetam: « Discedite, et exite de » medio eorum, et separamini, dicit Dominus, et im- » mundum ne tetigeritis⁴: » et talia quæ in Scripturis similiter dicta sunt; dum hæc, inquam, non spiritualiter, sed carnaliter sapitis, tales omnino apparetis, quales eorum, ipso Propheta prædicante, dominantur dicentes: « Nolite me tangere, quoniam mundus sum⁵. » Denique quando aliena peccata vos perverse devitanda esse censuistis, alia vestra fecistis, sacrilegum schisma populos dividendo, et sacrilegam hæresim contra Dei manifestata promissa et impleta de Ecclesia toto orbe diffusa nefario spiritu sentiendo. Nam si, ut putas et nos in verbo reprehendis, una eademque societas perditorum simul et schisma et hæresis esset, non dixisset beatus Cyprianus in hac ipsa Epistola⁶, unde hoc de zizaniis in Ecclesia

¹ Epist. ad Maxim. — ² Serm. de Lapsis. — ³ Epist. ad Anton. — ⁴ Isaï. lxx, 12. — ⁵ Id. lxxv, 5. — ⁶ Epist. ad Maxim.

constitutis posui testimonium, eis confessoribus quos gratulabatur a Novatianorum divisione fuisse liberatos: « Dolebam vehementer et graviter angebar, quod eis communicare non possem, quos semel diligere coepissem, posteaquam vos de carcere prodeuntes schismaticus error exceptit. » Noli ergo contra apertissimam veritatem, aut utrumque fallaciter declinare; aut unum horum tibi, quod tibi mitius videtur, eligere: cum et schismaticus sis sacrilega discessione, et hæreticus sacrilego dogmate.

XI. Nec vobis blandiamini, quod baptismum non rescindimus vestrum. Non est hoc vestrum, sed catholicæ Ecclesiæ quam tenemus, unde illum quando discessistis, non quidem ad salutem, sed ad perniciem vestram vobiscum tulistis. Nam vasa Dominica, etiam apud alienigenas, sancta permanserant¹. Unde rex qui eis contumeliose uti ausus est, Deo irascente punitus est². Et arca Testamenti ab hostibus capta nequaquam virtutem suæ sanctificationis amisit. Si ergo illa sancta, quæ si tunc apud alienos fuerunt, ut apud suos esse desisterent, vim tamen sanctitatis nullo modo perdere potuerunt; quanto magis eam christiana sacramenta non perdunt, quando ita ut apud nos etiam maneant, ad hæreticos transeunt? Hoc est quod dixi ad te scribens, quod etiam in Collatione vobis diximus, idque potius eludendum putastis, quia dissolvere nequivistis, « Quoniam, sicut Apostolus » ait de quibusdam, veritatem in iniquitate detinent, ita » et vos veritatem baptismi divini in iniquitate detinetis » erroris humani³. » Quam veritatem non vestram, propter iniquitatem vestram rescindere utique non debemus. Et quia ipse Apostolus de idololatriis gentibus dixisse intelligitur: « Qui veritatem in iniquitate detinent: » tu mihi quasi respondens flagitasti ut probarem, « Quid de

¹ Dan. v, 2 et 30. — ² 1 Reg. iv, 11. — ³ Rom. i, 18.

Gentilium sacrilegio Apostolus non rescindat, quid de eorum profano ritu non damnet. » Quasi posset quod sacrilegum est et profanum non rescindere atque damnare, sicut nos schisma vestrum et hæresim vestram. Sententias tamen quasdam veritatis, quas de incognito Deo quidam Gentilium philosophi tenent, non solum non destruxit Apostolus, sed etiam inde testimonium, cum opus esset, adhibuit. Loquens quippe Atheniensibus ait de Deo: « In illo enim vivimus, et movemur, et sumus, » sicut et quidam secundum vos dixerunt¹. » Hanc illi veritatem sapientiæ, quam beatus Paulus non solum non destruebat, verumetiam ad illos instruendos adhibebat, in iniquitate detinebant suæ idololatriæ, quam doctrina Apostolica machinamenti Apostolicis evertibat. Ita et nos, quæ in Ecclesia catholica vera majores vestri acceperunt, vobisque tradiderunt, non rescindimus, sed agnoscimus: vestrum vero sacrilegium, aut in vestra conversione rescindimus, aut in vestra pertinacia detestamur.

XII. Quanquam totam quæstionem, et totum quod inter nos agitur, uno verbo Tribuni satis diligenter exposito, omnino solvisti. Cum enim ego dixissem: « Neque hoc in Tribuni Litteris legitur, a te in veritate invocatum nomen Dei; » quia ipsum prorsus verbum² ibi non legeram: tu respondisti: « Falleris, vel potius fallis. Nam verba Tribuni sunt: Neve tantum opus domus Domini, ubi a te sæpius Dei et Christi ejus invocatum nomen est, per religionem tuam ibidem constitutam, concrematum esse dicatur. Intellige quia in veritate religio dicitur, in fallacia superstitio nominatur. » Quando ego id adverterem? quando ita ratiocinarem? Quando aliud ex alio sic probarem? Fateor, fugit hoc aciem quantulumque in-

¹ Act. xvii, 28, — ² Scilicet in veritate.

genii mei: et ideo crede mihi, falli me ibi potuisse, non ut dixisti, fallere voluisse in verbo. Itaque Tribunus tanquam homo militaris erravit, ut ei quem scit vel credit hæreticum, diceret: « Per religionem tuam: » cum hæresis non religio, sed superstitio; religio autem non in falsitate, sed in veritate, propria locutione dicatur. Proinde secundum hanc expositionem tuam, verus Dei cultus religio, falsus autem superstitio nuncupatur. Audi ergo te ipsum, obaudi tibi ipsi: et nos sequi minime recusabis. Scribens namque ad eundem Tribunum in primæ Epistolæ tuæ ipso exordio posuisti, atque dixisti: « Honorabili, ac nimium nobis, si sic volueris, desiderando Dulcizio Tribuno et Notario, Gaudentius episcopus. » Et continuo subjecisti: « Religionis tuæ scripta percepi. » Quid igitur ad nos venire adhuc dubitas? Ecce Tribunus Dulcitus cum sit homo communionis nostræ, tamen secundum testimonium tuum, non superstitiosus, sed religiosus est: ac per hoc secundum expositionem tuam, non falsum, sed verum Dei cultum tenet. Ipse ergo est in Catholica potius quam tu: quoniam tu in hoc verbo usque adeo non errasti, ut etiam exponeres, tantum religionem a superstitione distare, quantum a falsitate veritas distat. Ille autem homo, ut jam dixi, militaris, et istis verborum proprietatibus minus eruditus, quid esset religio nesciebat. Absit enim ut dicam, te adulando fallebat. Tu vero qui eos contra quos disputas, arguis ex Propheta et clamas: « Væ his qui dicunt amarum dulce, et dulce » amarum; qui dicunt lucem tenebras, et tenebras lucem¹, » si superstitio est quam nobiscum tenet Dulcitus, cur eam religionem esse dixisti? Si autem verum dixisti, cur hæreticam tenendo superstitionem, respuis catholicam religionem? Sequere igitur testimonium tuum:

¹ Isai. v, 10.